

IRMO

aktualno

NADZOR U RAZDOBLJU PANDEMIJE, DIGITALNE KOMUNIKACIJE I FIZIČKE IZOLACIJE

dr. sc. Paško Bilić

Dana 1. studenog 1755. godine potres jačine između 8.5 i 9 stupnjeva po Richterovoj ljestvici, popraćen snažnim cunamijem i požarima, pogodio je Lisabon i preko noći označio kraj portugalske kolonijalne vladavine uslijed goleme ljudske i materijalne štete. Vijesti o razornom potresu prvi put objavljene su u madridskim novinama sedam dana kasnije. Pariz i London u dnevnim su novinama o potresu čitali tri tjedna kasnije, a Berlin i Hamburg tek 2. prosinca. U razdoblju COVID-19 pandemije u 2020. godini taj povijesni slučaj ukazuje na dvije društvene činjenice. Prvo, govori o informiranosti o događajima koji se odvijaju izvan direktnog fizičkog kontakta, odnosno vremenske i prostorne su-prisutnosti. Dakle, govori o medijskom prijenosu 'znanja' o događajima s kojima nismo u direktnom kontaktu. Protočnost informacija malobrojnim tiskovinama bila je znatno sporija nego danas. Dostupnost informacija bila je ograničena klasnim, rodnim i drugim čimbenicima. Drugo, potres nam govori o načinu na koji prirodne katastrofe uzrokuju dugoročne društvene posljedice. Činjenica da je portugalski kolonijalizam okončan nije razlog pretjeranom žaljenju zbog njegove okrutnosti i uloge u međunarodnoj trgovini robljem. Međutim, ona ukazuje na iznenadnu i

neplaniranu promjenu cjelokupnog društvenog uređenja koju je nemoguće kontrolirati u trenutku prirodne katastrofe.

Izvor: Kozak Collection, NISEE, Sveučilište u Kaliforniji, Berkeley, dostupno na earthmagazine.org

Društveno uređenje modernog komunikacijskog sustava počinje se razvijati od 18. stoljeća paralelno s urbanizacijom, industrijalizacijom, obrazovanjem, promjenama u prirodnom i prostornom kretanju stanovništva i cjelokupnim razvojem kapitalizma. Ne radi se pritom o tehnološkom determinizmu u kojem se društvo prilagođava novim tehnološkim ostvarenjima, već o odnosima moći koji su na različite načine definirali ulogu komunikacijskih tehnologija: tiska, radija, televizije, interneta i mobilne komunikacije. Masovni mediji poput radija pojavljuju se 1920-ih, a televizija 1950-ih godina kada je društvena uloga medija postala izraženija zbog raširene pismenosti i dostupnosti komunikacijskih tehnologija. Radio je imao ključnu ulogu u indoktrinaciji i mobilizaciji širokih masa u porastu nacizma i fašizma. Poslije Drugog svjetskog rata sloboda misli i izražavanja utkana je u međunarodni pravni poredak koji čini ustavni temelj liberalnih društava. Promicanje slobode izražavanja i medijskog pluralizma postaju indikatori razvijenosti liberalno-demokratskog sustava, sustava koji se ionako u posljednje vrijeme sve više urušava, osobito u državama Srednje i Istočne Europe. Istovremeno, u poslijeratnom razdoblju dolazi do rasta komercijalnih medijskih sustava i oglašavanja kojima se potiče potrošnja i formira

potrošačka kultura. Doktrina slobodnog protoka informacija te izjednačavanje slobode izražavanja s tržišnim slobodama postaju jedan od izvora dominacije američke kulturne industrije. Razvoj interneta doveo je do nove koncentracije ekonomске i političke moći u rukama nekolicine kompanija koje kontroliraju ključne digitalne komunikacijske funkcije: mrežno pretraživanje, društveno umrežavanje, internetska kupovina, pohrana podataka itd.

U vrijeme lisabonskog potresa komunikacijske tehnologije nisu imale središnju ulogu kakvu imaju u suvremenom društvu. Danas su mediji, iako još uvijek postoje značajne klasne razlike u dostupnosti i vještinama korištenja i razumijevanja, središnja institucija javne sfere koja oblikuje interakciju između građana i političkog sustava. Mediji čine osnovu sustava oglašavanja i promidžbe, odnosno poticanja potrošnje i kupovine. Istovremeno su kontradiktorni sustav manipulacije ali i razonode te održavanja društvenih i poslovnih kontakata. U razdoblju pandemije koja se, govore nam epidemiolozi, najučinkovitije usporava fizičkim distanciranjem, mediji postaju društveni prostor kojem populacija gravitira još i više: postaju mjesto izvora informacija u nadi za olakšanjem i pozitivnim informacijama o smanjenju epidemije; postaju izvor panike i osjećaja gubitka kontrole zbog rastućeg broja zaraženih; postaju izvor osjećaja sigurnosti i utjehe u svakodnevnoj komunikaciji s obitelji, prijateljima i kolegama. Globalna pandemija ogolila je medijske strukture kao rijetke strukture koje je moguće održati u razdoblju fizičke izolacije, prostorne i vremenske odsutnosti. Medijska komunikacija, naravno, ne može zamijeniti fizičku prisutnost. Produciranost izvanrednog stanja fizičke distance zasigurno će utjecati na rutine u ljudskoj svakodnevici i upravo u tome leži opasnost od dugoročnih društvenih posljedica.

Ključnim postaje pitanje u kakvom ćemo se društvu probuditi nakon zdravstvene krize? Hoćemo li učiti na brojnim greškama predkriznog sustava ili ćemo radikalizirati njegove najgore tendencije? Prirodnu katastrofu poput zagrebačkog potresa ne možemo kontrolirati. Možemo samo sanirati njezine posljedice. Društvene posljedice pandemije ipak možemo u određenoj mjeri kontrolirati tako da se pitamo gdje su granice koje ne želimo prijeći. Zasigurno želimo živjeti u društvu u kojem se najviše vrednuje ljudsko zdravlje. Međutim, mora li to narušavati temeljne vrijednosti poput slobode govora i misli ili privatnosti? Potpuna kontrola i potpuni nadzor svih građana i mobilne komunikacije po uzoru na Kinu,

Rusiju i Izrael, dakle nadzor ne samo onih u samoizolaciji, nepotrebna su radikalizacija ionako stresne društvene situacije. Kriza nastala širenjem virusa SARS-CoV-2 i njime uzrokovane bolesti COVID-19 nije prirodna kriza koja iznenada uništava društveno uređenje, iako je sasvim sigurno da će njene posljedice biti dugoročne. Ona ostavlja prostor upravljanju i pravodobnom djelovanju. U vremenu kada se društvena, politička i ekonomska aktivnost seli na medije i komunikacijske sustave, traženje dodatne kontrole stvara opasan presedan koncentrirane moći i nadzora cjelokupne populacije. Atomiziranim pojedincima daleko je lakše upravljati nego organiziranim građanima i građankama. U tom se smislu treba zapitati kakav smo sustav vrijednosti unijeli u ovu krizu i s kakvim ćemo sustavom vrijednosti iz nje izaći. U tome leži razlika između lisabonske i suvremene katastrofe: u zdravstvenoj krizi 2020. godine o određenim društvenim posljedicama odlučuju političke i ekonomske elite, a ne epidemiološko stanje.

Tekst je objavljen prethodno u sklopu 'Sociologije iz izolacije' Hrvatskog sociološkog društva 1.travnja 2020. na web adresi:
<http://hsd.hr/hr/2020/04/02/nadzor-u-razdoblju-pandemije-digitalne-komunikacije-i-fizicke-izolacije/>

Nakladnik:

IRMO - Institut za razvoj i međunarodne odnose
Ulica Ljudevita Farkaša Vukotinovića 2
10000 Zagreb
www.irmo.hr

Za nakladnika:

Sanja Tišma, ravnateljica

Uredništvo:

Ana-Maria Boromisa,
Sanja Maleković,
Jakša Puljiz,
Sanja Tišma,
Aleksandra Uzelac

Lektura:

Snježana Ivanović

Grafičko uređenje:

Dragana Markanović

Ova publikacija odražava isključivo stajalište autora i Institut se ne može smatrati odgovornim prilikom uporabe informacija koje se u njoj nalaze.

IRMO

Institut za razvoj i međunarodne odnose
Institute for Development and International Relations